

PSÜÜHILINE TRAUMA RASEDUSKRIISI KONTEKSTIS

27.august 2014 Rakveres

1

Maire Riis

Traumateraapia - ja koolituskeskus

Laste ja Noorte Kriisiprogramm

maire.riis@traumateraapia.ee

TRAUMA

Tüüp I trauma – väljastpoolt

Komplekstrauma – suhetes vanemaga →
kahjustab kiindumussuhte süsteemi ja
eneseregulatsiooni oskuste arengut

Lapse jaoks on kõige traumeerivam
peresisene, pikka aega kestev trauma

KOGEMUS KUJUNDAB AJU

- Kogemused talletatakse neuronaalsetes mustrites.
- Kogemus talletatakse nii ajus, autonoomses närvisüsteemis, kui ka keha lihastes.
- Kõige suurem osa aju arengust toimub interaktiivsete mõjutuste kaudu.
- Vanem on lapse stressimaandaja.
  - Suhtlemisega seotud aju piirkonnad moduleerivad stressireaktsiooni ja lubavad empaatiat.

VANEMA VAIMNE TERVIS LAPSE ARENGU MÕJUTAJANA

- Vanem on ise traumeeritud
  - Oma lapsepõlves (flashback´d, enesevigastused valu nüristamiseks)
  - Elusündmuste tõttu (nt. PTSD)
  - Lähisuhte vägivaldas kogetu tõttu
  - Emotsionaalselt ebastabiilne: kord hirmunud, kord hirmutav

http://www.youtube.com/watch?v=9s4ADmIp_pl

<http://www.youtube.com/watch?v=hED4Tz1JM50>

VARJATUD TRAUMA

Emotsionaalne hooletusse jätmine vanema poolt:

- puudulik hoolitsus ja tähelepanu
- pole emotsionaalselt kättesaadav (nt depressiivne)

(Tronick, *Still Face Experiment*)

<http://www.youtube.com/watch?v=apzXGEbZht0>

- ei oska lapse emotsioone reguleerida ega last rahustada
- ....
- Mõju nii vaimsele (sh dissotsiatsioon) kui füüsilisele tervisele võib olla võrdne või isegi suurem kui väärkohtlemise korral.

- Epidemioloogiliste uuringute järgi mõjutab **varase lapseea isikutevaheline (eelkõige peresisene) trauma** baasilisi psühhobioloogilisi eneseregulatsiooni võimeid.
- Samuti on see seotud kõrge traumajärgse stressihäire riskiga (50–75%) ning muude psüühika- ja käitumishäirete riskiga täiskasvanueas (Kaplow & Widom, 2007).
- Inimene muutub vastuvõtlikuks kroonilise stressiga seotud seedimis-, ainevahetuse-, kardiovaskulaarsete- ja immuunsüsteemi häiretele/haigustele (Cromer & Sach-Ericsson, 2006).

Kaasasündinud tegutsemissüsteemid

- Viimase aja uuringute kohaselt juhivad inimese arengut tegutsemissüsteemid, mis sisaldavad kaasasündinud valmisolekuid ja eelsoodumusi tegutsemiseks.
- On olemas kaks erinevat tegutsemis-süsteemide rühma.
- Üks on seotud igapäevase eluga toimetulekuga, teine kaitsega ohu korral (ellujäämissüsteem).

Igapäevaeluga seotud tegevussüsteemid

Seotus/Kiindumus

Mäng

Uurimine

Energia reguleerimine (puhkus, söömine)

Loomadega sarnaselt reageerivad inimesed ohule (käivitub kaitsesüsteem- ellujäämissüsteem)

hüüame appi
(paanikasüsteem)

kangestume

võitleme

Kui oht möödas, siis toibume

põgeneme

anname alla

KIINDUMUSE TOIMIMISSÜSTEEM

- **Turvaline seotus** toetab igapäevaeluga seotud toimingute integreerumist nagu uurimine, mäng jne.
- Takistab tarbetu kaitsesüsteemi aktiveerumist
- **Füsioloogiline regulatsioon** (positiivsed mõjud: seedimine, südamelöögid, lihaspinge jm)
- **Reguleerib emotsioone:** rahustamine, lohutamine
- Reguleerib impulsside kontrolli

Pilkkontakti, suu, hääle ja hääletooni, puudutuse ja näoilme kaudu

Vanema-lapse omavaheline turvaline seotus on hea mitte ainult lapsele vaid ka vanemale.

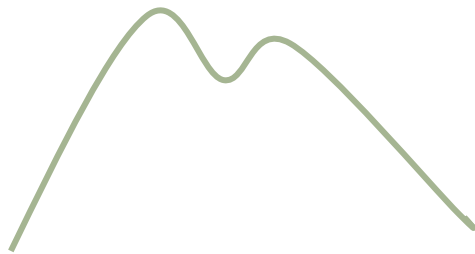
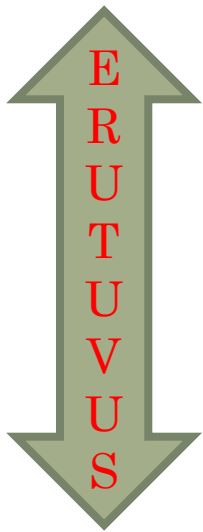

Närvisüsteem mäletab ohtu

Ülierutuvus

(vahendaja: sümpaatikus)

“Liiga palju,” et integreerida kogemust:
Tugev emotsionaalne ja kehaline reaktsioon
Ülim valvelolek (kohe juhtub midagi)
Unehäired, õudusunenäod
Hüperaktiivne, rahutu
Mõtlemine häiritud

Vanem reguleerib lapse erutuvust

“Tolerantsi aken” *

(vahendaja:
ventral vagal süsteem)

Alaerutuvus

(vahendaja: parasümpaatikus:
dorsal vagal süsteem: *shutdown*)

“Liiga vähe,” et integreerida kogemust:

Emotsioonitu, tuim, endassetõmbunud
Vaimne loidus, alistunud

Vähene kehaline liikuvus

Võimetu selgelt mõtlema

Dissotsiatiivsus

* Ogden (2000), Siegel (1999)

LAPS VAJAB

- Turvalise ja stabiilse hooldaja kohalolekut
  - Armastust
  - Turvalisi puudutusi
  - Süleshoidmist
  - Rütmiulist kiigutamist
  - Häälestumist (*attunement*)
  - Rahustamist
  - ...
-
- Olulised on korrapärasus, järjepidevus, ennustatavus ja kordused

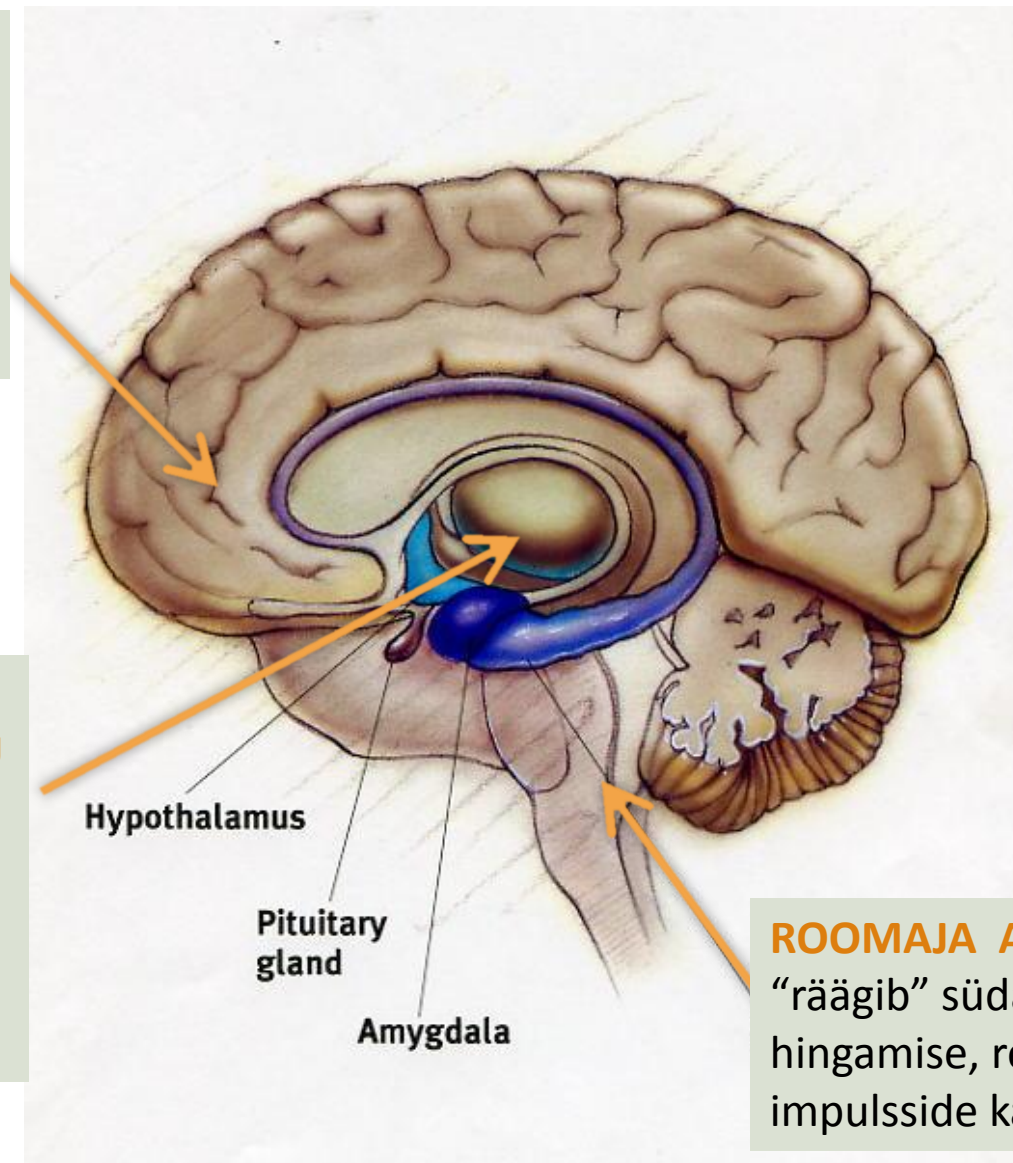
Meil on kolm, mitte üks aju

MÕTLEV AJU:

räägib sõnadega,
mõtleb,
planeerib, õpib
kogemustest,
käib koolis

EMOTSIONAALNE AJU (Limiline süsteem)

“räägib” emotsioonide
keeles, seotud
suhetega

ROOMAJA AJU:

“räägib” südamelöökide,
hingamise, reflekside,
impulsside kaudu

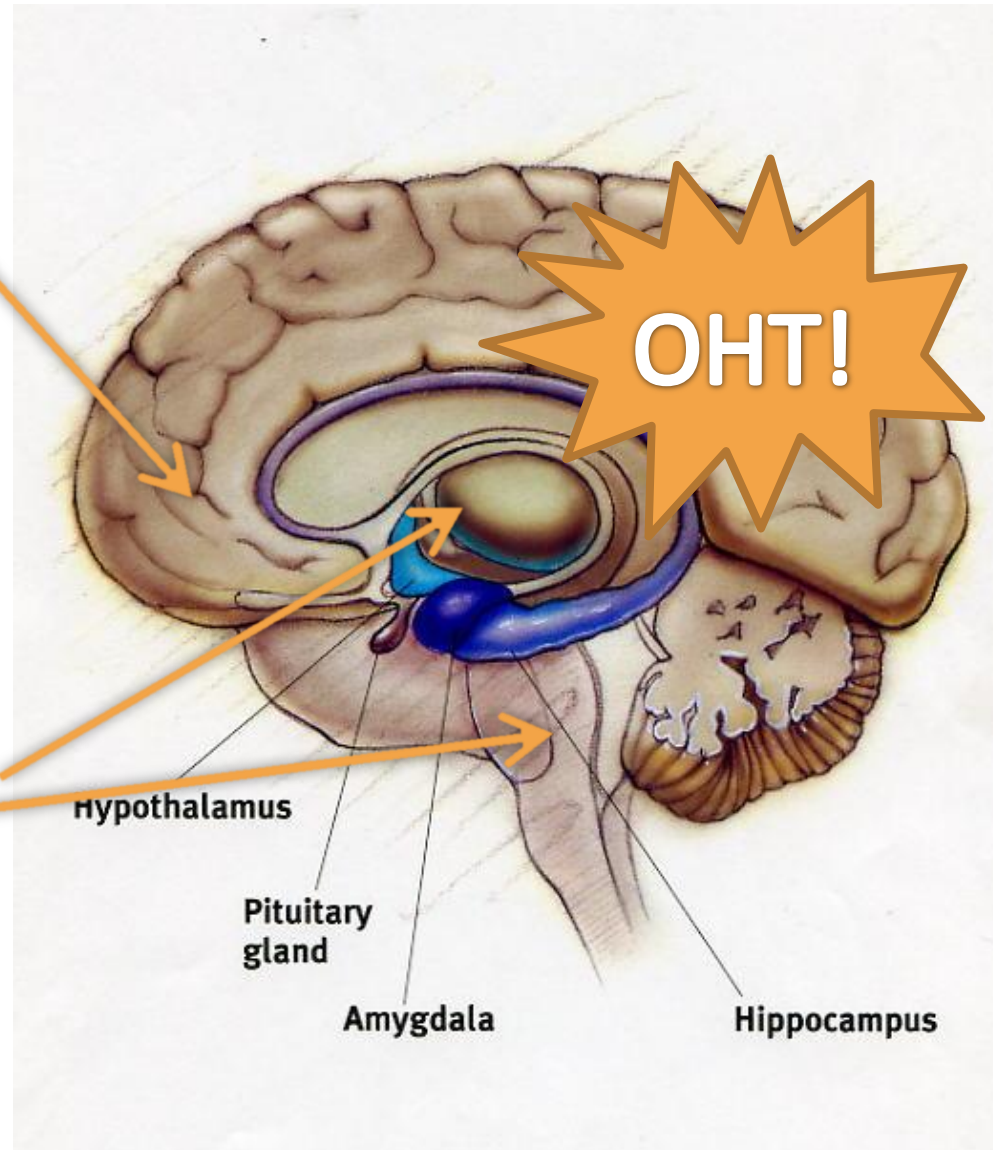
Mis toimub hirmu korral

MÖTLEV AJU

“lülitub välja”,
sest reageerime
instinktiivselt

EMOTSIONAALNE JA ROOMAJA AJU

alarmeeritud, hirmul ja
reageerivad,
et ellu jääda

Robert Scaer, kes on teinud väga palju neuroloogilisi uuringuid ütleb, et kuni limbiline süsteem ei ole rahunenud, ei suuda inimene mõista, et oht on möödas.

R.Scaer: The Body Bears the Burden. Trauma, Dissociation, and Disease. (2001)

Bruce Perry: Kui neuronid on kogemuse mõjul tundlikuks muutunud, aktiveeritakse need järjest nõrgematele välisstiimulitele.

B.Perry: The boy who was raised as a dog. (2007)

Elab igapäevaelu olevikus;
pole võimeline täielikult mõistma
minevikku

Elab trauma-ajas (minevikus);
võimetu täielikult kogema olevikku

MIS ON PÄÄSTIK (VARASEMA TRAUMAREAKTSIOONI VALLANDAJA)?

Päästik sarnaneb varasemale negatiivsele kogemusele.

Näited:

- Sünnitusvalu
- Puudutus
- Lapse nutt
- Liikumine on piiratud
- Teatud näoilmed
- Kõrgendatud hääletoon
- Vaikimine
- Keegi kaotab enesekontrolli või muutub abituks
- ...

ETTEVALMISTUS ON OLULINE

- Skriinimine vajalik (kas on olnud seksuaalsed väärkohtlemist vm)

Ettevalmistuse näiteid:

- Uuri, kuidas ta suhtub puudutusse;
- Uuri, kuidas teda rahustada;
- ...

Soovitusi:

- Hoidu jõu kasutamisest
- Hoia kontakti siin- ja praegu
- ...

TURVALISUSTUNDE LOOMINE VÕI TAASTAMINE

TURVALISUS EELKÕIGE

- Siin- ja praegu turvalisus
*(“safe state” kehalisel tasandil – kui **on turvaline**, siis võib end **tunda turvaliselt**)*
- Aita orienteeruda **olevikus**
- Maanda
  - “Sa oled... (kus?), mina olen . (kes?), siin on turvaline.”
- Ole soe, **rahulik** ja mõistev :
  - Jälgi oma hingamist, hääletooni ja näoilmet

Sotsiaalne toetus rahustab

Vesi (suu, kurk) – rahulik, kontroll

Sidruniharjutus

Emotsioonide vaoshoidmine

Kujutluse kasutamine

- Kujuta ette, et jõgi voolab, viib kaasa lehed. Vool viib koos lehtedega pealetükkivad mõtted ära, mõtted lähevad vooluga kaasa
- **Konteiner**

TRAUMATERAAPIA

- Traumaatilised juhtumid ei meenu eelkõige jutustusena, vaid on salvestunud inimese meeles ja ajus:
  - visuaalsete kujutluste,
  - lõhnade,
  - helide jm aistingutena ning
  - kehaliste tegevustena.
- Kuna traumeeritud on reeglina suuri raskusi oma kehaaistingute tajumisega, on **tulemuslikus traumateraapias** oluline õpetada inimest:
  - taluma tähelepanu pööramist oma sisemisele kogemusele,
  - reguleerima kehalist erutusseisundit ning
  - eristama ja taluma emotsioone ning kehaaistinguid enne, kui hakatakse tegelema traumeeriva minevikuga.

EMDR - EYE MOVEMENT DESENSITIZATION AND REPROCESSING

- Trauma-fokuseeritud standardiseeritud psühhoterapeutiline meetod
- Kontrollitud uurimused näitavad, et EMDR abil võib
  - kiiresti leevendada traumaatiliste mälestuste mõju:
    - märgatavalt vähendada kliendi traumajärgseid sümptomeid (näit. emotsionaalset stressi, sundmõtteid, „*flashback`e*“ ja õudusunenägusid jne).

Rahvusvahelised teraapiajuhised

Efektiivsed teraapiad traumajärgse stressihäire ravis

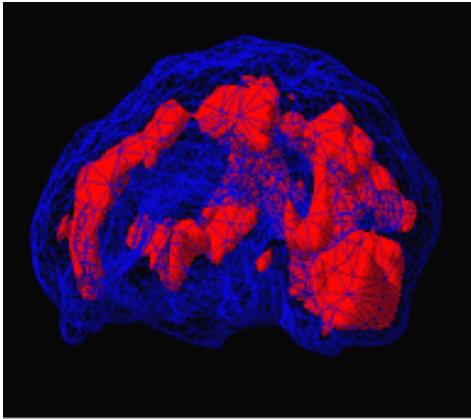
- The European Network of Traumatic Stress Studies - TENTS (2010)
- International Society for Traumatic Stress Studies – ISTSS (2009)
  - EMDR and cognitive behavioral therapy (CBT) equivalent efficacy – Level A rating
- American Psychiatric Association – **APA** (2004)
  - on tunnistanud EMDR-i efektiivseks teraapiaks PTSD-i ravis
- Department of Veterans Affairs & Department of Defense (2010)
- NICE - National Institute for Clinical Excellence, UK(2005)
- National Institute of Health and Medical Research, France (2004)
- National Board of Health and Welfare, Sweden (2010)

Rohkem infot: www.emdr.com; www.emdr-europe.or

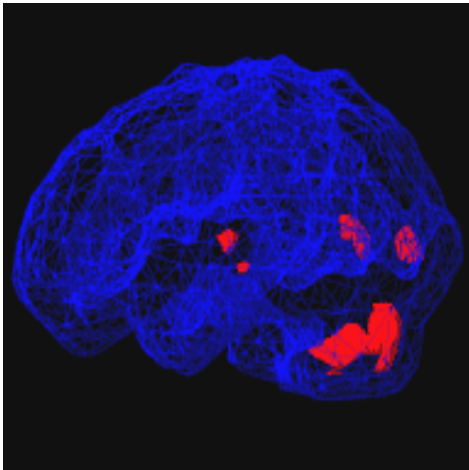

ENNE JA PÄRAST EMDR-I TEHTUD AJUSKANEERINGUD

- PTSD-ga naispatsient
- Neli 1,5 tunnist EMDR seanssi
- Punased alad tähistavad aju üliaktiivsust.
- ENNE

- PÄRAST

Foto: Dr. Daniel Amen, San Diego Trauma Therapy.

Me ei saa muuta oma minevikku, kuid saame muuta seda, kuidas minevik on salvestatud meie närvisüsteemi.

Hinda vääriliselt seda, mis sul on praegu.

Arenda endas **tänutunnet**.

